

להתודע ולהגלות מחמדי התורה בכל דף בשי"ס

בבא קמא דף ב בגדר חיוב תשלומין בממוזן המזיק

בבא קמא דף ב'. במשנה, ארבעה אבות נזיקין השור והבור והמכעה וההבער וכו'. הצד השווה שבהן שדרכן להזיק ושמירתן עליך, וכשהזיק חב המזיק לשלם תשלומי נזק במיטב הארץ.

- א -

חיוב תשלומין הוא על שפשע ולא שמר מן הנזק או שמשלם בגלל ממוזו שהזיק

זיק, לפיכך אם הבעלים פשעו ולא שמרו את ממוזם, והלך השור והזיק, חייבים הבעלים בתשלומין על פשיעתם שלא שמרו כפי דינם. או יש לומר דחיוב תשלומין בממוזן המזיק אינו מסתעף ממה שמרו את השור, אלא כך אמרה תורה שהבעלים חייבים לשלם כשממוזם הזיק, אלא שאם שמרו שמירה הראויה, ועם כל זה יצאו והזיקו, הרי הם פטורים, כי התורה פטרתן משום אונס, כיון ששמרו כראוי. א

וכתב דמלשון הרמב"ם בפרק א' מהלכות נזקי ממוזן הלכה א' שכתב ד'כל נפש חיה שהיא ברשותו של אדם שהזיקה, הבעלים חייבים לשלם שהרי ממוזם הזיק, משמע דעיקר טעם לחיוב תשלומין הוא מפני שממוזו הזיק, ולא בשביל שהוא מחוייב בשמירה.

וכתב דיש נפקותא בספק זה לגבי בעלים שלא שמרו את בהמתו, אלא שבא איש אחר ושמרה, כגון שהבעלים הניחוהו בדלת פתוחה, ובא אחר וסגרה, אכן הבהמה חתרה את הדלת ויצאה והזיקה, אם חייבים הבעלים לשלם. כי אם נפרש דחיוב תשלומין הוא על שפשע ולא שמר הבהמה, מסתבר דאין לחייבו בזה, כי מה שחייב לשלם על שלא שמר אמור דוקא בהניח בהמה בלתי שמורה, אבל בזה שהיתה שמורה, נהי שלא היתה השמירה על ידי הבעלים, אבל עכ"פ לא היה לבעלים בהמה בלתי שמורה, אין לחייבו בתשלומין על אי שמירתו. אבל אם נפרש דגדר חיוב תשלומין הוא בשביל שממוזו הזיק, אלא שאם שמרו פטור משום שנחשב לאונס, והוא בגדר אונס רחמנא פטריה, מסתבר דבכגון זה יש לחייבו על מה שממוזו הזיק, ואין לפוטרו מטעם אונס, דמאחר שהוא לא שמר כלל, אינו יכול לטעון טענת אונס, אע"ג שאיש אחר עשה לה שמירה וחתרה. ב

ובחיזושי רבי שמעון שקופ סי' א' מסתפק ג"כ אם חיוב תשלומין נגרם ממה שפשע ולא שמר את המזיק, דמאחר שהוא הבעלים הטילה עליו תורה חיוב שמירה, ומאחר שלא שמר מתחייב לשלם על פשיעתו. או דחיוב תשלומי נזקין הוא משום שהוא ממוזו, דכל שממוזו הזיק מוטל על הבעלים לשלם.

מסר שורו לשומר אם נפטר הבעלים לגמרי מחיוב תשלומין / שני דרכים יסודיים בגדר חיוב תשלומין בממוזן המזיק / פשע בשמירה, ובא חבירו ונעל את הדלת ונפרצה והזיקה / הפקיר שורו עד שלא נגח

- נמוקי יוסף, ראב"ד, אבן האזל, רבי שמעון שקופ, ח' רבי נחום -

א. בנמוקי יוסף (ד"ה ושמירתן) כתב דמה ששינונו במשנה ד'הצד השווה שבהן הוא שדרכן להזיק ושמירתן עליך, הכוונה הוא לומר דכל שנתחייבת בשמירתן, בין אם זה מחמת שהם ממוזן, או מפני שנמסרו לך לשמור, או שעשית בהם מעשה שחייבך בשמירתן, בכל אלו מתחייב לשלם. ואמר 'שמירתן עליך' לומר שאין אתה חייב בנזיקתן, אלא בזמן ששמירתן עליך, ופשעת בשמירתן עד שהזיקו, אבל אם הבעלים מסרן לאיש אחר לשמור, ופשע בהן השומר, חייב השני לשלם, והבעלים פטורים. ועוד למדין מזה דאם שמרן כדרך שמירתן, והזיקו, פטור.

והנה מה שכתב הנמוקי"י דאם מסר שורו לשומר והזיק תחת יד השומר, חייב השומר לשלם לניזק, והבעלים פטורין מתשלומין, בהשגת הראב"ד בפרק ד' מהלכות נזקי ממוזן הלכה ד' מסתפק בזה אם על ידי שמסר שורו לשומר, נפטרים הבעלים לגמרי מן התשלומין כלפי הניזק, דאולי אע"ג שמתחייב השומר לשמור מנזקין והוא חייב לשלם על פשיעתו, מכל מקום אין הבעלים נפטורין מלשלם לניזק, אלא הבעלים חייבים לשלם לניזק, והם יכולים לתבוע מן השומר. וצריך ביאור במה נחלקו הנמוקי"י והראב"ד אם חיוב תשלומין חל על השומר בלבד, או שעדיין חל חיוב תשלומין על הבעלים.

והנה בגדר חיוב תשלומין שחייבתו תורה לשלם על ממוזו שהזיק, דנו בזה הרבה אחרונים בגדר הדבר, כי יש לפרש חיוב התשלומין בשני דרכים שונים, ויש כמה נפקותות ביניהם.

באבן האזל בפרק א' מהלכות נזקי ממוזן הלכה א' (אות י"ד) מביא שנסתפקו בזה אם חיוב תשלומי נזקין הוא מפני שהתורה הטילה חיוב שמירה על הבעלים, דמאחר שהוא ממוזו מוטל עליו לשמור את ממוזו שלא

השלמות והוספות

הצורך, ולא התירו אלא בתנאי שהוא מתחייב בתשלומין, ואילו התחייבתו בתשלומין לא היה רשאי לשופכן לרשות הרבים, ונמצא דמצד עיקר יסוד הדין נחשב כאילו יש עליו גם חיוב שמירה.

אמנם במנחת שלמה שיעורים סי' א' (אות ט') חולק על זה, וכתב דאפילו אם נפרש דחיוב תשלומין הוא מפני שממוזו הזיק, עם כל זה אם הוא לא שמר וחבירו שמרו, פטור לשלם, כי אפילו אם נפרש שחיוב תשלומין הוא על ממוזו שהזיק, מכל מקום אינו חייב בתשלומין אלא על 'ממוזו שאינו שמור', אבל על ממוזו השמור אין עליו חיוב תשלומין, וכיון שסוף סוף נעל חבירו את הדלת, והיה ממוזו שמור, אינו חייב בתשלומין אפילו אם נפרש דחיוב תשלומין הוא מפני ממוזו שהזיק.

חיוב תשלומין בשפיכת שופכין אע"ג שהוא רשאי בכך - מנחת שלמה -

א. במנחת שלמה מעיר במה שאמרו 'הצד השווה שבהם שדרכן להזיק ושמירתן עליך, וכשהזיק חב המזיק לשלם' דבאמת מצינו לפעמים שחב המזיק לשלם אפילו כשאין שמירתן עליך, כמו שאומר רב אדא בר אבהו להלן דף ו'. דמה ששינונו במשנה 'הצד השווה שבהם' הוא לאתויי מה ששינונו דפותקין ביבותיהן וגורפין מערותיהן בימות הגשמים, ואף על פי שהוא ברשותו של המזיק חייבים לשלם, והרי כפותקין ביבותיהן וגורפין מערותיהן אין על הבעלים חיוב שמירה, שאינו מחוייב לעמוד שם ולשמור את השופכין שלא יזיקו, ועם כל זה חייב בתשלומין. אכן הכוונה בזה הוא כי מעיקר הדין לא היה ראוי לשפוך שופכיו לרשות הרבים אפילו בימות הגשמים, אלא שזה היתר שהתירו חכמים מפני

הנמוקי" שהוא פטור מלשלם כי הוא סובר דיסוד חיוב תשלומין הוא על שפשע בשמירה, ולכן סובר דאם הבעלים עשו כדון, ומסרו את השור ביד בן דעת שהתחייב לשמור, כיון שאין בזה שום פשיעה מצד הבעלים, אין מקום לחייבם על נזקי הבהמה.

אבל הראב"ד שמצדד שאולי הוא חייב לשלם זה משום שסובר דיסוד חיוב תשלומין הוא משום שהוא אחראי על ממונו שהזיק, אלא ששמירה נכונה פוטרת מתשלומין, אך כשמסר השור לשומר, ופשע השומר ויצאה והזיקה, הרי נתברר לבסוף שהבהמה לא היתה שמורה על ידי השומר, ולא היה בזה שמירה נכונה שפוטרת מן התשלומין, לכן שוב יש לחייב את הבעלים משום ממונו שהזיק, ואין בזה טענת אונס לפוטרו, שהרי עכשיו מתברר שמסר הבהמה ביד מי שאינה משמרה, ואם כן הוא מתחייב על ממונו שהזיק. ^ה

והוא מוכיח דחיוב תשלומין אינו על שפשע ולא שמר את החפץ, אלא משום שממונו הזיק, שהרי להלן דף י"ג: מתבאר דאם פשע בשורו ולא נעל בפניו, ואחרי שיצא השור מרשותו לפני שהזיק הפקיר הבעלים את השור, פטור לשלם מדין שור, כיון דבשעה שהשור הזיק כבר נפקע מן השור שם בעליו, אלא דיש לדון אם מתחייב לשלם משום בור. ומעתה, אם נאמר דחיוב תשלומין בממוזין המזיק הוא על שפשע ולא שמר כפי דינו, ראוי לומר דמאחר שלא שמרו בשעה שעדיין היה השור קנוי לו, יתחייב לשלם על פשיעתו, שהרי פשע בשעה שהיה השור ברשותו, והיה מוטל עליו חיוב שמירה. ועל כרחק דחיוב תשלומין בנזקי ממוזין הוא משום שהבעלים אחראי על ממונו שהזיק, ולכן כיון שבשעת ההזיק כבר נפקע ממנו בעלותו, ואינו ממונו, אין לחייבו מדין שור המזיק, אלא דיש לדון שיהא דינו כבור. ^ו ד

ובחידושי רבי נחום (בסוגיין) מבאר בזה פלוגתת הנמוקי יוסף והראב"ד (הנ"ל) במי שמסר שורו לשומר אם נפטר מחיוב תשלומין נזקין או לא, דדעת

- ב -

אם על הבעלים לברר שהנזק לא נגרם מפשיעתו

ואין צריך להביא עדים, מכל מקום לגבי הנזק אין לו נאמנות אפילו בשבועה, וצריך לברר דוקא ע"י עדים ששמרה כראוי.

אמנם בפני יהושע להלן דף נ"ו: מתבאר דעל הנזק להביא ראיה שהבעלים פשע.

וכתב בחידושי רבי שמואל סי' א' (סוף אות ב') דיש לתלות דבר זה בספק זה אם חיוב תשלומין הוא על שפשע ולא שמר, או שחיוב תשלומין הוא משום שממונו מזיק, והשמירה היא רק סיבה לפטור. דאם נאמר דחיוב תשלומין הוא משום שממונו הזיק, והשמירה הוא בגדר פטור מתשלומין שאם עשה את שלו נפטר מתשלומין מדין אונס, על המזיק להביא ראיה ששמר הבהמה ויצא מאליה, שהרי יש בזה ודאי סיבה המחייבת בתשלומין, וספק אם יש בזה דבר הפוטר, וכל כה"ג על המזיק להביא ראיה לפטור את עצמו. אבל אם נפרש דהפשיעה בשמירה היא המחייבת בתשלומין, א"כ כל שלא נודע בודאות שהבעלים פשע ולא שמר, על הנזק להביא ראיה שהבעלים פשע, כי זהו הסיבה המחייבת, וכדעת הפני יהושע דעל הנזק להביא ראיה שהמזיק פשע.

אם הנזק יכול לתבוע בלא להוכיח שהבעלים פשע כיון שהנזק עומד לפנינו / מסר שורו לשומר, אם נאמן השומר בשבועה כשאר דיני שמירה, או שצריך להביא עדים

- חזון איש, פני יהושע, ח' רבי שמואל -

ב. בחזון איש קמא סי' ז' (אות ז') מסתפק בממונו שהזיק, והבעלים אומרים ששמרו את השור כראוי, אלא שהשור חתר ויצא מן הבית, אם על הבעלים לברר בעדים ששמרו כראוי ושהם פטורים מלשלם, וממילא אם אין הבעלים מבררים בעדים ששמרו כראוי, חייבים לשלם. או דהניזק שתובע את המזיק בתשלומין עליו לברר שפשעו הבעלים, וכל שאין הנזק מברר שבעל השור פשע, פטורים הבעלים מלשלם.

והנה בחזון"א כתב דמשמע דעל הבעלים לברר, דכיון דההזיק לפנינו, נחשב שהמזיק שבא לפטור את עצמו טוען דבר מחודש, ועליו לברר שהוא פטור מלשלם.

ועל פי זה כתב דאם הבעלים מסר הבהמה לשומר, והשומר טוען ששמרה כראוי ועם כל זה יצאה והזיקה, אע"ג שבשאר דיני שומרים שהשומר מתחייב כלפי המפקיד, נאמן השומר בשבועה לפטור את עצמו,

השלמות והוספות

שומרים הם הזיקא דממילא, והיינו דבד' אבות נזקין מה שממונו עושה בידים, היא הסיבה המחייבת, וזה היזק בידים, אבל שומרים חייבים במה שהדבר שנמסר להם נאבד מן העולם, ולא על מה שאחרים עשו בידים, הרי דבנזקין החיוב הוא על מה שממונו עושה בידים.

ה' בחידושי רבי נחום כתב דבעיקר החקירה אם חיוב תשלומין הוא על ממונו שהזיק או שמתחייב לשלם על פשיעתו, יש שהוכיחו שהפשיעה היא המחייבת בתשלומין, שהרי גם שומר נכנס תחת הבעלים להתחייב בתשלומין נזקין, ואם חיוב תשלומין הוא על ממונו שהזיק, מדוע יתחייב השומר בנזקה, הרי אין זה ממונו של שומר.

אכן כתב דאין זו הוכחה כלל, כי אפילו אם נפרש דחיוב תשלומין הוא משום שממונו הזיק, אין זה תלוי בגדרי בעלות אם הוא באמת בעלים על השור, אלא דגדר בעלים לגבי נזקי ממוזין תלוי במי שהבהמה תחת ידו. וכן כתבו התוס' להלן דף נ"ו: (ד"ה פשיטא) במה שאמרו שם דגזולן חייב בנזקי הבהמה, דאע"ג שאין הבהמה שלו, וגם אין על הגזולן דיני שמירה כשאר שומר, עם כל זה חייב הגזולן בתשלומין נזקין, כי סברא הוא שהגזולן נכנס תחת הבעלים, דכיון שהגזולן הוציא מרשות בעלים שאין הבעלים יכולים לשמרה, מוטל על הגזולן לשמרה, כי לענין נזקין נחשב בעלים כל מי שבידו לשומרה. ולכן אפילו אם נפרש שחיוב תשלומין הוא משום שממונו הזיק, חייב השומר והגזולן על נזקי השור, כי נחשב שממונו הזיק.

[והוא מוסיף, דבמכילתא פרשת משפטים למדין זה מקרא דשומר נכנס תחת הבעלים להתחייב בנזקין, ולפי זה מתבאר היטיב דאפילו אם אינו מצד הסברא מכל מקום למדין מקרא דכל שהדבר תחת רשותו נחשב שממונו הזיק, והוא חייב על מעשה ממונו].

והיינו, דלצד זה שהחיוב הוא על ממונו שהזיק אלא דכששמרו ויצא והזיק פטור, אינו דוקא מפני ש'הבעלים' עשה כל מה שעליו לעשות, ומאחר שהוא מצדו השלים חיובו, לכן חל עליו שם אונס ואונס רחמנא פטריה, ונאמר לפי זה דאם הוא לא שמר וחבירו שמר, אין זה מועיל לפטור את הבעלים מדין אונס, דזה אינו, כי אפילו אם נפרש שהחיוב הוא משום ממונו שהזיק, אין זה אלא בממונו שאינו שמר שהזיק, אבל על ממונו השמור שהזיק אין עליו חיוב תשלומין, וכיון שממונו זה היה שמור, אע"ג שהיה שמור על ידי אחרים, אין עליו חיוב תשלומין על ממונו כזה.

א' אמנם מה שכתב בחידושי רבי שמעון שקוף על פי דברי הגמ' דלהלן דף י"ג דבהפקיר שורו לפני שנגח אינו חייב מדין תשלומין שור, בחידושי רבי שמואל סי' א' (אות ג' ד"ה אמנם) מוכיח מדברי הירושלמי להלן פרק ג' הלכה ב' דאם הפקיר שורו אחרי שיצא מבית ונגח, חייב בתשלומין. וכתב דהירושלמי סובר דחיוב תשלומין הוא על שפשע בשמירתו, וכיון שפשע בשמירתו כשהיה שורו עדיין קנוי לו, מתחייב בתשלומין אע"ג שבשעת נגיחה אין זה ממונו שמזיק.

ד' בחידושי רבי שמעון שם כתב עוד שכן משמע בגמ' דחיוב תשלומין בממוזין שהזיק הוא על ממונו שהזיק, ואין החיוב מחמת הפשיעה בחיוב שמירה, שהרי בגמ' להלן דף ד': אמרו דד' אבות נזקין השנויים במשנתנו הם נזקי ממונו, וד' שומרים שמנה רב אושעיא הם נזקי גופו, והיינו דשומר חייב על נזקי גופו, כלומר על סיבת עצמו, ולא על סיבת אחרים, כי חיובו הוא על שלא שמר, אבל חיוב תשלומין בד' אבות נזקין הוא על סיבת אחרים, דהיינו על מה שממונו שלו עושה, הרי דחיוב ממוזין המזיק אינו כמו שומר שחייב על שפשע בשמירה, אלא שממונו גורם לו לשלם.

וכתב שכן משמע ממה שאמרו שם דד' אבות נזקין הם הזיקא דבידים, וד'